

Joseph Hakker (1887-1967), een Joodse Nederlander, oorlogsheld in België en veel meer

Joseph Hakker belandde op jonge leeftijd in Antwerpen en oefende daar het beroep van banketbakker uit. Hij verwierf bekendheid met het bedenken van de Antwerpse Handjes, een lekkernij die tot op de dag van vandaag gretig aftrek vindt. In de Tweede Wereldoorlog ontsnapte hij tijdens een treinreis, die hem en vele anderen vanuit de Kazerne Dossin in Mechelen naar de Poolse kampen had moeten deporteren. Na zijn vlucht speelde hij een grote rol in het Belgische verzet, hetgeen hem hoge onderscheidingen bezorgde. Ook was hij voorman in de Belgische Socialistische Partij en bij de Vrijmetselaars speelde hij met veel betrokkenheid een leidende rol.

Lang zocht ik naar gegevens over Joseph Hakker, een volle neef van mijn grootvader.¹ Na de dood van zijn vader groeide Joseph op in het Nederlands-Israëlitisch Jongensweeshuis in de Zwanenburgerstraat. Beide neven bleken lange tijd in datzelfde tehuis te hebben verbleven. Mijn opa zat er al ruim een jaar toen neef Joseph (Jos) hem daar gezelschap kwam houden. Hij vertrok anderhalf jaar voordat mijn grootvader het weeshuis verliet. De jongens waren bij hun ontslag respectievelijk 18 (mijn opa) en 15 jaar. Los van hun nauwe familieband (hun moeders waren zussen) moeten zij elkaar heel goed hebben gekend, want zij waren bijna leeftijdgenoten. Nadat Jos Hakker weer een tijdje bij zijn moeder in Amsterdam had gewoond, vertrok hij voor twee jaar naar Zutphen. Daarna verhuisde hij voorgoed naar Antwerpen.²

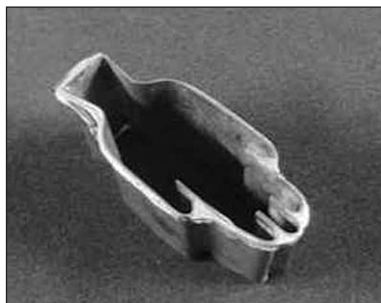
Banketbakker in Antwerpen

In januari 1909 kwam Jos, 21 jaar jong, aan in Antwerpen. Daar had Simon Simons, 'een ver familielid', een banketbakkerij in de Terliststraat, waar Jos aan de slag kon.³ In november van dat jaar overleed deze eigenaar en rond die tijd trok Jos in bij diens weduwe, die niet heel veel later zijn schoonmoeder zou worden: dochter Rachel Simons werd in 1911 de echtgenote van Jos. Dat luidde de uitbreiding in van de banketbakkerij: de weduwe Simons bleef in de Terliststraat en het echtpaar Hakker-Simons opende een tweede zaak, in de Provinciestraat 179.⁴ Er werden regelmatig, voor beide vestigingen tegelijk, advertenties geplaatst in de kranten, onder de namen Hollandsche Banketbakkerij en Patisserie Hakker Simons. Het bleef niet bij banketbakken alleen: de firma J. Hakker Simons werd gestaag uitgebreid. Zowel in Antwerpen als in Brussel verzorgde men diners en soupers op bruiloften en partijen, *'met of zonder bijlevering van eerste klas zalen en tafelserviezen. Alles streng kosjer'*. Maar ook de fijne patisserie en *"onze bekende boterkeeken"* bleven onder de aandacht gevestigd.

Toen koning Boudewijn met zijn gevolg Antwerpen bezocht, verzorgde Hakker grootse en stijlvolle banketten. Ook bij bijeenkomsten van andere nationale en internationale en politieke figuren nam Hakker de aankleding van zalen en de diners voor zijn rekening.

Op initiatief van Jos Hakker organiseerde de Antwerpse banketbakkersvereniging in 1934 een wedstrijd om de stad Antwerpen een speciaal gebakje te schenken. Hij nam zelf deel en won de hoofdprijs met zijn eigen ontwerp: de Antwerpse Handjes. Dit zijn koekjes en/of chocolaatjes, gemaakt in de vorm van een handje.⁵ Tot op vandaag zijn deze handjes een gewilde lokale specialiteit, die ook internationaal aftrek vindt. En: in 2020 wordt Antwerpen *"De Stad van Ons Koekje"*!

Tijdens de Eerste Wereldoorlog diende Jos Hakker, tot in 1918, als milicien in Nederland.⁶ Dat hij niet bang was uitgevallen blijkt al uit het volgende. In 1939 had een Duitse emigrant in Parijs iemand vermoord. De moordenaar had aan een vrouw, die tegenover Hakker woonde, een geldsom in bewaring gegeven, die hij van de dode

Bakvorm voor Antwerpse Handjes.

had gestolen.⁷ Zij vermoedde dat deze man de gezochte moordenaar was. De pers: *'Hakker vernam van zijn overbuurvrouw dat de moordenaar in een badhuis vertoefde, waar hij wachtte op de komst van de vrouw, die hem het geld zou terugbrengen. De heer Hakker, die haar scherp in het oog hield, kreeg van haar de mededeling omtrent de afspraak los. Hij belde de politie en die hield de verdachte bij het badhuis aan.'* Jos Hakker lichtte het voorval zelf nog met een ingezonden stuk toe: hij was door de recherche verzocht het huis van zijn overbuurvrouw in de gaten te houden. In die nacht bleef de bakker wakker, zag de auto weggrijden en ging in banketbakkersplunje naar het badhuis om daar de wacht te houden. Daar werd de man gearresteerd. *'Geen wonder dat de heer Hakker in het midden van de belangstelling stond. Vooral de journalisten waren niet bij zijn woning weg te krijgen. Ook de recherche heeft de bakker dank betuigd voor zijn ijverige medewerking.'*

Het socialisme

Jos Hakker moet geen makkelijk mens geweest zijn. Hij was weliswaar een goede banketbakker, maar deelde toch liever de bevelen uit in zijn bakkerij en concentreerde zich voornamelijk op zijn grote passie: de politiek. Mensen die hem van nabijkenden noemden hem ondoorgrondelijk en controversieel, maar toch dwong hij door zijn verschijning en optreden gezag af. Dit karakter maakte hem kennelijk zeer geschikt voor zijn rol in de maatschappij. Hij was opgegroeid in een vrijzinnig socialistisch gezin.⁸ Zodra hij zich in Antwerpen vestigde sloot hij zich aan bij de Belgische Werklieden Partij en werd lid van de vakbond. Reeds in 1912 nam Jos Hakker zitting in het partijbestuur van twee Antwerpse wijken en in 1918 werd hij tweede voorzitter van die BSP-afdeling. Op 1 mei, zo herinnert zijn kleindochter zich, liep hij voorop in de optocht. Zijn medailles prijkten op zijn colbert en hij zong uit volle borst de 'Internationale' mee. Hij voerde vurige politieke debatten achter gesloten deuren in de salons en leerde veel bekende politici kennen, ook in Nederland. *'In de propvolle zalen hingen de partijgenoten aan zijn lippen'*. Het liefst had hij in de politiek met een grote P gewild en hij leefde alleen voor en met de socialistische partij. Omdat hij nooit zijn Nederlandse nationaliteit had willen opgeven, viel hem niet de grote politieke carrière ten deel die hem anders te wachten had gestaan. Het schrijven lag hem, als hobby en beroep: hij was buitenlandcorrespondent voor verschillende goed aangeschreven kranten en tijdschriften.

Oorlogstijd

Jos Hakker komt zelf aan het woord over zijn oorlogservaringen, zij het in verkorte vorm, in citaten uit zijn boek *De Geheimzinnige Kazerne Dossin* in september 1944, in Luik.⁹ Enkele bladzijden verschenen eerder in *Le Coq Victorieux*, het veelgelezen Waalse clandestiene blad.

In de nacht van 15 augustus 1942 lagen Jos Hakker en zijn vrouw te slapen. Rachel Simons had door haar ziekte niet meer lang te leven en was door de morfine in diepe slaap. Hij werd door het kabaal in de buurt opgeschrikt en zag hoe vele buurtgenoten uit hun huizen werden gehaald. Om zijn vrouw uit handen van de bezetter te houden lukte het Hakker een ziekenhuis in Borgerhout te vinden, waar zij liefdevol werd

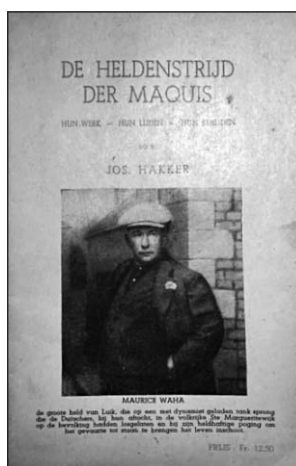
opgenomen. In de Antwerpse ziekenhuizen werden Joodse patiënten niet meer toegelaten. Verder lukte het Hakker zijn zoon en diens echtgenote naar Zwitserland te laten vluchten. Zelf besloot hij, in verband met zijn vrouw, vooralsnog in Antwerpen te blijven. Maar hij overnachtte niet meer in zijn woning, want hij was al gewaarschuwd dat hij als 'gevaarlijk' stond gebrandmerkt vanwege zijn vriendschap met de bekende socialistische voorman Camiel Huysmans.¹⁰ Dankzij vrienden werd hij op een avond ervan op de hoogte gesteld dat hij eind september opgepakt zou worden. Al die tijd had hij zijn vrouw niet kunnen bezoeken, maar die avond drukte zij hem op het hart meteen hun zoon naar Zwitserland te volgen. Desondanks bleef hij nog in de stad, omdat hij niet voor haar dood wilde vertrekken. Op de dag dat hij zou onderduiken bezocht hij nog éénmaal zijn vrouw. Het einde van dit laatste bezoek viel samen met het binnenvallen door de bezetter van het ziekenhuis, om de zieken mee te nemen, maar dankzij moedig en kordaat optreden van één van de zusters lieten zij Rachel Simons daar achter. Het lukte Jos Hakker om onopgemerkt het gasthuis te verlaten. Rachel Simons zou nog vijf weken

Jos Hakker met echtgenote Rachel Simons en zoon Simon.

leven; op 29 oktober stierf zij. Na het regelen van de begrafenis besloot Jos Hakker eveneens naar Zwitserland te vluchten. Intussen waren de prijzen voor die hulp drastisch verhoogd en hij moest heel veel geld neertellen voor hulp bij het vervoer. Hij werd op een afgesproken plek per auto was opgehaald, maar merkte al gauw dat die een ongeloofwaardige richting opreed. Het verraad werd duidelijk toen de begeleider een revolver trok en hem dwong mee te gaan naar het hoofdbureau van de Gestapo. Op 30 oktober, de dag na de dood van zijn echtgenote, werd hij naar de gevangenis overgebracht, waar hij veertien dagen bleef.

Per verhuishwagen werd hij met anderen naar de Dossinkazerne in Mechelen vervoerd.¹¹ De kazerne raakte al gauw overvol. Elke dag voerden wagens uit Antwerpen en andere steden nieuwe gevangenen aan, ook veel buitenlanders. Medio januari was het Hakkers beurt om naar het Oosten gedeporteerd te worden. In de avond vertrok de trein voor de lange tocht.¹² Na een tijd gereden te hebben wurmde hij zich met grote moeite door een raam en gezien het jaargetijde gehuld in meerdere lagen kledij plus zijn winterjas daaroverheen. Bij een snelheid van rond 80 kilometer per uur sprong hij en kwam in een grasveld terecht. ‘Alleen mijn hoed werd mij van het hoofd geschoten’. Niet iedere vluchteling kwam er ongehavend of levend vanaf en velen werden alsnog opnieuw opgepakt. Na een lange nacht van omzwervingen, met hulp van arbeiders die naar hun werk gingen, belandde hij in Luik. Omdat Hakker in die stad vele vrienden kende, kon hij daar op verhaal komen.

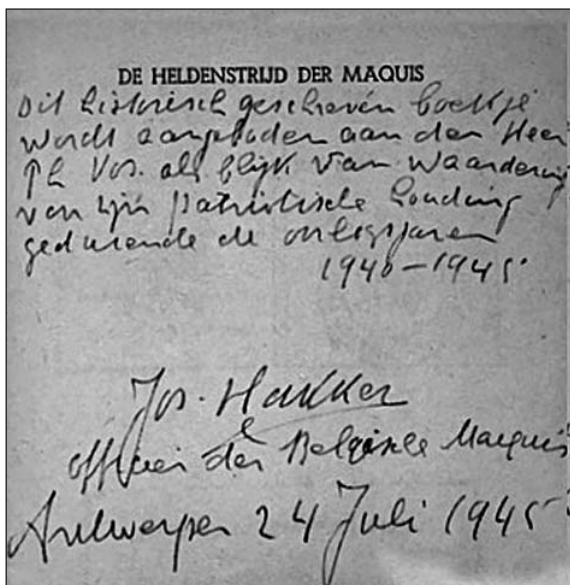
Oorlogsboeken geschreven door Jos Hakker

In Wallonië werkte Jos Hakker onder schuilnamen mee in het *Front Wallon* en droeg ook als zeer werkzaam lid van de van de *Armee Liberation Clandestine* bij aan de bevrijding van België. Met zijn meer dan dertig jaar journalistieke arbeid kreeg hij contact met de illegale pers en werd mederedacteur van het Luikse maandblad *Le Coq Victorieux*, één der meest gelezen clandestiene bladen van Wallonië.¹³ Elke maand schreef hij een artikel van vier bladzijden over Mechelen en een artikel tegen de nazi's, die zelfs het buitenland bereikten. Jos Hakker besloot zijn aantekeningen in september 1944 in Luik. Niet veel later werd het als boek door de socialistische drukkerij Excelsior uitgegeven.

Hoewel Hakkers boekje – of *brochure*, zoals hij het zelf noemde – over de Kazerne Dossin bekender is, is de inhoud van zijn *De Heldenstrijd der Maquis* zeker even belangwekkend.¹⁴

Dat hij bekend stond als iemand die zich niet op de borst klopte, is misschien de reden dat Jos Hakker zijn eigen bijdrage in deze verzetsgroep onderbelicht laat. Weliswaar somde hij vooral die activiteiten op waarvan hijzelf getuige of deelnemer is geweest, maar zijn eigen rol plaatste hij nooit in het voetlicht. Zijn kleindochter Joyce stelt nog altijd vast dat thuis nooit of te nimmer over de oorlogstijd of over de familiegeschiedenis werd gesproken, noch door haar opa of door haar ouders. Het boekje is vooral een oproep geworden om niet te vergeten hoezeer gestreden is en welke offers zijn gebracht voor de vrijheid. Vaak in vlammende bewoordingen, zoals blijkt in zijn artikel over 'Dr. Goebbels, de leugenminister van het Rijk'. Hij ondertekende dit lange epistel met "Rebelle".

Er is vastgesteld dat de Maquis (de verzetsbeweging) een zeer belangrijke bijdrage aan de geallieerden hebben geleverd. Dat Jos hierin een rol van belang heeft gespeeld blijkt wel uit de

Jos Hakker stuurde zijn beide boekjes aan de Foresters in Amsterdam.

hoge onderscheidingen die hem ten deel zijn gevallen. Het zou in dit kader te ver voeren zelfs maar een fractie van de inhoud weer te geven: een bezoekje aan het Stadsarchief van Amsterdam is alleszins de moeite waard.¹⁵

Periode na de oorlog

Na de oorlog werd Jos Hakker herenigd met zijn zoon Simon, die met zijn vrouw Zwitserland had weten te bereiken. Ze begonnen samen Hakkers pasteibakkerij in de Provinciestraat. Toen hij 70 jaar werd plaatste het *Nieuw Israëlitisch Weekblad* een uitvoerig artikel over de voor hem gehouden festiviteiten. Zijn broeders en zusters van de *Ancient Order of Foresters* en zijn partijgenoten uit de Belgische Socialistische Partij verleenden daaraan medewerking. In beide bewegingen speelde Hakker een voorname rol. Hij was vele jaren voorzitter van de court Antwerpen van de Foresters en voorzitter van de socialistische afdelingen in het centrum van de stad. *'Hij was altijd Nederlander gebleven, ook al woonde hij bijna 50 jaar in België. Een moedig man. Drager van tal van onderscheidingen, waaronder de hoogste militaire, voor zijn gedrag in de laatste wereldoorlog. Samensteller en verspreider van de illegale pers in het Walenland, waar hij een ondergrondse strijdmacht wist te vormen die de geallieerden bij de bevrijding van het land grote diensten heeft bewezen. Schrijver van talrijke brochures over de onderduiktijd – in verschillende talen – waarin het diep menselijke karakter van deze humanist duidelijk wordt, door de bescheidenheid en ongekunstelde eenvoud van de werkelijke held.'*

Een andere krant vermeldde de hoge onderscheiding die hem – naast het oorlogskruis – werd toegekend voor daden van moed betoond in de ondergrondse beweging. De bijeenkomst vond plaats in het Cabinet van de burgemeester, in aanwezigheid van hoge gezagsdragers van het leger, de weerstandsbewegingen, leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en senatoren en schepenen, besturen van de Ancient Order of Foresters van Nederland en België en afgevaardigden van de Socialistische Partij in België en tal van persoonlijke vrienden.

Nog even terug naar het socialisme en de bakkerij. Toen de Nederlandse minister-president Willem Drees met zijn gevolg Antwerpen bezocht nam Jos Hakker het banket voor zijn rekening: hij nodigde het hoge bezoek bij hem thuis uit. De woning en de bakkerij grensden aan elkaar en er was

nauwelijks plaats voor het gezelschap. Op een gegeven moment moest onze oud-premier zich even terugtrekken, tot ontzetting van Jos' schoondochter Fifi, want men had slechts een hokje met een houten privaat op de binnenplaats. Jos' kleindochter, toen nog kind, weet nog dat zij de heer Drees bij de hand nam en hem naar het toilet begeleidde, waar zij 'die strenge man' achter de houten deur hartelijk hoorde lachen. Op zijn oude dag raakte Jos Hakker verward en deed steeds vreemdere dingen, waardoor hij uiteindelijk werd opgenomen op de gesloten afdeling van een psychiatrisch ziekenhuis.

Tot slot een mijmering: Jos Hakker en mijn grootvader groeiden als volle neven op in het weeshuis. Mijn opa sprak nooit over vroeger en het ligt voor de hand dat deze neven elkaar al spoedig uit het oog hebben verloren en dat zij niets hebben geweten van elkanders lot. Maar, wie weet...¹⁶

Noten

1 Joseph Hakker was een zoon van Jonas Hakker (1855-1889) en Henriëtte Plas (1859-1926).

Henriëtte's oudere zus Saartje Plas (1854-1894) was de moeder van mijn grootvader Isaïc Sturkop (1886-1955).

2 Het vertrek naar Antwerpen voerde naar het vreemdelingendossier van die stad, waarin veel over Joseph Hakker en zijn familie was te vinden.

3 In de familie werd gesproken over het Nederlandse gezin Simons-Kahn, dat al in Antwerpen woonde. Inderdaad woonde een

echtbaar Simon Simons en Paula Kahn in die stad. Deze Simon was een zoon van Elias Simons, een broer van de schoonvader van Joseph Hakker. Ook deze Simon Simons en zijn vader Elias Simons waren banketbakker. De eventuele verwantschap tussen de families Hakker en Simons is niet diepgaand onderzocht.

4 De Provinciestraat was ook de woonst van enkelen van mijn naamgenoten en andere verwanten; in die kleine wereld moeten zeer velen elkaar goed hebben gekend. Gezien de frequente verhuizingen tussen

Antwerpen en Amsterdam zal er in onze familie ook regelmatig over zijn gesproken.

5 De Antwerpse Handjes zijn een verwijzing naar de legende rond het ontstaan van de stad. De reus Druon Antigoon hakte handen af van de voorbijvarende schippers die tol weigerden te betalen, tot hij door Silvius Brabo werd gedood. In het verzet schreef Jos Hakker zijn artikelen onder andere onder de schuilnaam Brabo.

6 Het militieregister toont Joseph Hakker in 1907 als dienstplichtige bij het 7de regiment infanterie.

In 1916 werd hij opgeroepen bij de Landweer.

7 Van deze gebeurtenissen en andere zijn uitvoerige krankenartikelen beschikbaar.

8 Leden van het ouderlijk gezin van mijn grootvader waren zeer actief als socialisten, zoals zijn zussen en een zwager. Een broer van die zwager was Dolf de Levita, socialistisch voorman van het eerste uur (op zichzelf een artikel of zelfs een boek waard). We kunnen ons voorstellen dat Jos Hakker, met zijn vele Nederlandse contacten in de beweging, deze eveneens zeer strijdvaardige socialist goed heeft gekend.

9 Jos Hakkers boekje *De Geheimzinnige Kazerne Dossin* -

Deportatiekamp der Joden telt 47 pagina's en kwam uit in vier talen. Gezien de indringende wijze waarop de behandeling van de Antwerpse Joden, hun verblijf in de gevangenis en het onderbrengen in en transport vanuit Mechelen is weergegeven, neem ik grote delen daarvan niet in dit artikel op. Zie echter voor de - weliswaar iets ingekorte - tekst: <http://www.getuigen.be/Getuigenis/Hakker-Jos/nl/tkst.htm>.

10 Camille Huysmans was onder meer minister, Voorzitter der Kamer, volksvertegenwoordiger en burgemeester van Antwerpen.

11 De website <https://www.kazernedossin.eu/NL/> biedt veel

informatie over deze plek.

12 Op 15 januari 1943 vertrok vanuit de Dossinkazerne transport XVIII, tegelijk met transport XIX.

13 Op <https://warpress.cegesoma.be/fr/node/41036> kunnen de edities van Le Coq Victorieux worden ingezien, met stukjes geschreven door – onder pseudoniem – Jos Hakker.

14 De Maquis was de naam van de Franse ondergrondse verzetsbeweging tijdens WO II.

15 Beide boekjes zijn in te zien op het Stadsarchief Amsterdam, toegangsnummer 1248, inventarisnummer 567 en 568.

16 Met dank aan Joyce Bloch-Hakker en Museum Kazerne Dossin.